

WINTERBIJEN

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

NORBERT SCHEUER

WINTERBIJEN

Vertaald uit het Duits
door Anne Folkertsma

Ambo|Anthos
Amsterdam

The translation of this work was supported by
a grant from the Goethe-Institut.

Deze uitgave is mede tot stand gekomen met een subsidie van
het Nederlands Letterfonds.

De vertaler ontving voor deze vertaling een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 5141 9

© 2019 Verlag C.H.Beck oHG, München

© 2020 Nederlandse vertaling Anne Folkertsma

De dertien illustraties zijn getekend door Erasmus Scheuer

Oorspronkelijke titel *Winterbienen*

Oorspronkelijke uitgever Verlag C.H.Beck, München

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie © Martin Bredice / Arcangel Images en Shutterstock

Foto auteur © Fritz Peter Linden

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Elvira

Ik rouw om de bijen. Ze zijn gemarteld door
de strijdende legers.

– Isaak Babel, *De Rode ruitelij*

Ongedateerd blad

Er bestaat geen weergave van de hele werkelijkheid.

Alleen een selectie.

– *Pär Lagerkvist*

Ik woon in een mijnwerkersstadje aan een rivier die door een eenzaam, doorkloofd landschap slingert, een streek met kleine dorpen te midden van schrale weilanden, sparren-, dennen- en beukenbossen die zich uitstrekken tot aan de Belgische grens. Het is altijd al een verlaten, onvruchtbaar gebied geweest, ooit door erosie van het Variscische oergebergte* ontstaan, met bergruggen van vulkanische oorsprong, die boven het heuvellandschap uittorenen, en een weelderige vegetatie waar bijen klaarblijkelijk dol op zijn, want ze leven hier al miljoenen jaren, lang voor de mens zich rond de Urft begon te vestigen. Eeuwen later kerstenden monniken de Keltische en Germaanse stammen, al bleven die toch hun moedergodinnen, hun bos- en aardgeesten vereren. Een van onze voorouders hoorde bij die vroege monniken, vertelde mijn vader ons: een benedictijn, die Ambrosius heette, in het klooster hier vlakbij woonde en bijen hield. In 1492 verliet Ambrosius vanwege een liefdesrelatie met een boerenmeisje zijn klooster en stichtte een gezin

* Zie glossarium op p. 302.

in een van de hooggelegen dorpjes hier. Uit die verbintenis ontsproot de eerste generatie Arimonds. Er volgden oorlogen, epidemieën, hongersnoden, tijden van vrede en opnieuw van oorlog, terwijl mijn voorvaderen op de karstbodem van de Urftstreek landbouw en bijenteelt bedreven en zo alle gevaren van de tijdsgevrachten overleefden. Mijn vader heeft het beroep van boer uiteindelijk opgegeven om in de nabijgelegen loodmijn te gaan werken – en bleef daarnaast bijen houden. Ik ben de eerste uit onze familie die naar de universiteit wilde en de Eifel daarvoor langere tijd heeft verlaten. Uiteindelijk ben ik naar mijn geboortestreek teruggekeerd na de dood van mijn moeder, toen mijn inmiddels gebrekkige vader alleen woonde. Eerst heb ik als leraar bij het plaatselijke gymnasium gewerkt en daarnaast mijn vader in de bijenteelt geholpen. Sinds de voortijdige beëindiging van mijn dienstverband zorg ik alleen nog voor de bijen en doe ik voor mezelf onderzoek naar onze benedictijnse voorvader. Ik voorzie in mijn levensonderhoud door honingproducten, bijenwaskaarsen, wijn en likeur aan kleine winkels in de buurt en op markten te verkopen. Na de oorlog wil ik hier weg en deze troosteloze streek eindelijk achter me laten om in een grote stad te gaan wonen; maar ik vrees dat het dan te laat is, veel steden zijn al verwoest. Misschien zal ik voorgoed hier moeten blijven.

WINTER 1944

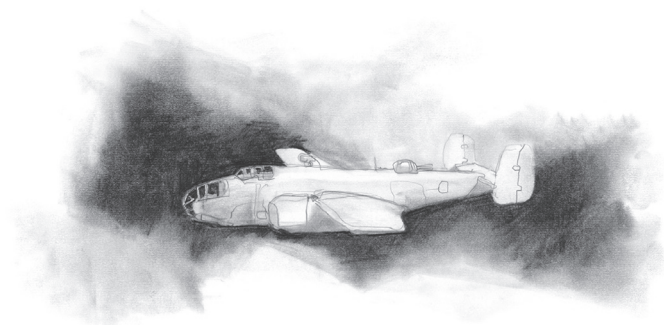
Maandag 3 januari 1944

Het neergestorte vliegtuig is een Amerikaanse Mitchell B-25. Gisteren was ik op de plek waar het is neergestort. Ik heb van kind af aan met mijn broer Alfons vliegtuigen gekeken en vind ze nog steeds interessant. De meeste toestellen herken ik aan hun silhouet, aan de hoekige, ovale of spits toelopende draagvlakken, aan de romp of aan de staartvlakken en aan hun bewapening. Mijn broer heeft er altijd al van gedroomd de aarde op een of andere manier ver achter zich te laten; sinds ik me kan heugen wilde hij sterrenvaarder worden. Aan de muren van zijn kamer hangen nog altijd zijn tekeningen van vliegtuigen en raketten om de ruimte mee te veroveren. In de boekenkast staan romans van Hans Dominik en Jules Verne, over kosmische reizen en avontuurlijke expedities naar het middelpunt van de aarde. Na zijn eindexamen ging Alfons bij de Luftwaffe. Het eerste bericht van hem ontvingen we toen hij al een paar maanden als piloot in opleiding was. Bij de brief zat een foto; daarop is te zien hoe hij glimlachend met zijn kameraden bij een oefen-toestel in de hangar staat.

Sinds het begin van de oorlog vliegen er elke dag jagers en bommenwerpers over de Urftstreek. Nog voor ze te zien zijn herken ik ze vaak al aan het geluid van hun motoren.

De Mitchell B-25 had zich met zijn neus in de grond geboord. In het frame van de glazen cockpit hing een verbrand lichaam; hoofden, voeten en handen van de andere bemanningsleden lagen verstrooid op de zompige akker, de piloot zat met verwrongen ledematen direct naast zijn toestel. Er werden maar vijf manschappen gevonden. De *Feldjäger* hadden een groot areaal afgezet; soldaten

betastten de doden op zoek naar wapens, die soms verstopt zitten in de schoudervullingen van hun jasjes. Ze vonden, zoals later in de herberg werd verteld, boksbeugels, pistolen, een zijden halsdoek bedrukt met de kaart van het Reich, een zakkompas, een knipmes, gouden ringen, een pilotenhorloge, familiefoto's, een bijbel en naaktfoto's van witte en zwarte vrouwen.

Mitchell B-25

Bemanning: 6 personen, aandrijving: 2 Wright Cyclone-stermotoren met elk 1850 pk, bewapening: 8 mitrailleurs ter verdediging, 8 vooruitvurende mitrailleurs, bommenlast: 1800 kilo

Dinsdag 4 januari 1944

*Aspera perpessu fiunt iucunda relatu.** Wanneer ik als kind niet kon slapen ben ik vaak stiekem door de donkere, naar jasmijn en kamperfoelie geurende tuin omhooggeslopen naar het bijenhuis bij de rots. Ik raakte met mijn vingertoppen de oude, poreuze planken aan, klopte voorzichtig tegen het grenenhout, sprak met onze bijen, legde mijn oor tegen een kast en wachtte op hun antwoord. Ik luisterde naar het aanzwellend gonzen dat, nadat ze de juiste toon hadden gevonden, algauw weer overging in een zacht, harmonisch pulserend ruisen, dat me vertrouwd en troostrijk in de oren klonk. Soms viel ik in de zomer voor het bijenhuis in slaap en werd ik de volgende ochtend pas gewekt door het gezoem van de uitvliegende bijen.

* Wat zwaar te dragen viel, wordt licht om te vertellen.

Woensdag 5 januari 1944

Toen de mijnbouw in onze streek aan het eind van de negentiende eeuw weer opbloede, gingen de boerenzonen graag aan het werk in de loodmijnen, omdat ze daar meer verdienden. Er kwamen toen uit tal van landen mijnwerkers naar de Urftstreek; ze vestigden zich met hun gezinnen in Kall en omgeving, en algauw zochten duizenden arbeiders boven- en ondergronds naar looderts, mangaanknollen en zilver. Ze hakten, het spoor van de steenlagen following, steeds langere en diepere mijngangen in de aarde, zodat er mettertijd een reusachtig, inmiddels vergeten labyrint van schachten en gangen ontstond. Waar vroeger weilanden en akkers waren, lagen nu bergen slakken en giftig loodzand aan het aardoppervlak. Het boerendorp aan de Urft was binnen een paar jaar uitgegroeid tot een mijnwerkersstadje, met een evenementenhal, een bibliotheek, een gymnasium, lager middelbaar en beroepsonderwijs en een treinstation, waarvandaan de gedolven en tot metaal verwerkte erts naar de kust en vandaar overzee tot naar Brazilië en Nieuw-Zeeland werd vervoerd. Ook vader was, toen hij na de Eerste Wereldoorlog naar huis kwam, mijnwerker in een van de vele loodmijnen geworden. Daarnaast bleef hij een beetje boeren, zoals ik al vertelde, en hield hij bijen. Ik houd ook nog varkens, kippen en een paard, een Rijnlandse koudbloed, die zich goed leent voor het transport van de kasten naar de bijenweides. Nadat mijn ouders waren getrouwd bouwde vader ons huis op een perceel aan de rand van het stadje, van rood zandsteen dat hij uit de rots achter in de tuin hieuw en in blokken hakte. Hij heeft een aantal jaar aan dat huis gewerkt, en toen het net klaar was ben ik geboren. Zijn bijen-

huis plaatste hij dicht bij de zandsteenrots, meteen naast zijn werkplaats annex gereedschapsschuurtje, waar hij de laatste jaren van zijn leven in een oude leunstoel zat en tekeningen van bijen maakte, van haalbijen, bouwbijen, waakbijen, van de koningin en haar hofhouding met de kameniersters en de dikke, wellustige darren. Mijn vader heeft in de loop van zijn leven veel tekeningetjes van zijn bijen gemaakt, alsof hij elke bij in detail had willen portretteren, alsof elk van hen een bijzonder individu was. Tot aan zijn dood ontstonden er ook mysterieuze, vrijwel ondoorgrondelijke schetsen die vermoedelijk de beweging van de bijen in hun winterkast of hun geheimzinnige dans in de zwoele lentelucht voor hun huis moesten voorstellen.

Donderdag 6 januari 1944

Driekoningen

Net als vroeger toen ik nog les gaf sta ik nog steeds elke ochtend om vijf uur op, drink moutkoffie en eet wat sneetjes donker roggebrood met margarine en acaciahoning van de laatste oogst. Ik slik mijn anti-epileptica (luminal) met rodebessensap. Levensmiddelen en medicijnen zijn sinds het begin van de oorlog gerantsoeneerd en alleen nog op de bon te krijgen. Vaders hond zit naast me; het is een oude reu met een grijze snuit. Hij loopt met me mee als ik naar buiten ga, volgt me overal. Na het ontbijt voer ik de biggen in de stal naast de schuur, breng het paard naar de wei, ga naar mijn winterbijen en verwijder de sneeuw uit hun vlieggaten. Die moeten sneeuwvrij zijn voor de luchtcirculatie in de bijenkast.

Het is de taak van de winterbijen om de nieuwe generatie larven, die in het voorjaar wordt verwacht, warm te houden, te beschermen en te voeren, en zo het voortbestaan van het volk te garanderen. Ze houden de temperatuur in hun bijenstaat in de koude tijd van het jaar constant rond de 20 graden, net warm genoeg om te zorgen dat de koningin en zichzelf niet verstijven van de kou. Om te overleven hebben de bijen genoeg aan twee goed geïsoleerde kamers, waarin ze in een tros dicht op elkaar gaan zitten. Ze wekken de benodigde warmte op door alleen hun vliegspieren, die niet vastzitten aan hun vleugeltjes, voortdurend te laten vibreren. De winterbijen wisselen telkens van plaats in de tros, zodat elke bij af en toe van de hogere temperatuur in het middelpunt van hun gemeenschap kan genieten. Bijen werken in zeer complexe systemen

samen. Ze kunnen geen ander maatschappelijk bestel inrichten, hun koningin niet simpelweg doden en een republiek uitroepen. Ze hebben miljoenen jaren nodig gehad om zichzelf op de huidige wijze te organiseren. Alles in de bijenstaat lijkt optimaal op het voortbestaan en welzijn van het volk gericht. Reeds Vergilius hield van bijen en waardeerde ze, vond ze nijver en artistiek omdat ze mooie raatstructuren bouwen. Hij zag hun staatsorde als een voorbeeld voor het Romeinse imperium; zo prees hij hun strijdlust, die hij vergeleek met die van dappere Romeinse soldaten. Maar bijen zijn niet agressief, ze zouden nooit andere volken veroveren en onderwerpen; zolang ze zich niet aangevallen voelen zijn ze vredelievend.